

8tmmob enerji sempozyumu

ENERJİ VE SU SAVAŞLARI

FAİK BULUT (araştırmacı yazar)

Çatışmanın İdeolojik, Siyasal ve Ekonomik Nedenleri

Ekonomi, tek cümleyle şöyle ifade edilir: Sınırlı kaynaklar ile bireyin/toplumun artan ihtiyaçları arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik bilim dalıdır. Üretim ile tüketim ilişkilerini düzenlemeyi inceleyen bilimdir ekonomi.

Konu enerji olunca, durum daha karmaşık bir hal alabilir. Başlangıç vuruşunu şu noktadan yapmak mümkün: Bir Anglikan papazı olan Thomas Robert Malthus (1766-1834), 19. yüzyılın başlarında bir kitapçık yayınladı. Buna göre; dünyada üretilen gıda maddelerinin arzı aritmetik, insan nüfusu ise geometrik biçimde artmaktadır. Nüfus artışı hızı denetim altına alınamazsa, insanlık âlemi kitlesel açlık, salgın ve savaş gibi büyük felaketlerle karşı gelecekti.

O tarihte Batı dünyasının entelektüel ortamını şaşkına çeviren bu tez, sıradan ve masum bir “nüfus artışı ve kaynak yetersizliği” teorisi değildi. Çünkü bu papaz, tipik bir Avrupamerkezci Beyaz Adam görüşünü, deyim yerindeyse “üstün beyaz ırkın” dünyanın geri kalan bölgelerine ve insanlarına sömürgeci bakış açısını dillendiriyordu. Sözgelimi, Malthus şunları yazabilmişti: “Yoksullara sosyal yardımlardan vazgeçilmeli; onlara sağlık hizmetleri bile gereksizdir. Zira yoksullara sağlık ve sosyal hizmetler götürürseniz, onlar daha uzun yaşayacaklar. Nasıl olsa devlet bize bakıyor diyerek, daha fazla nüfus artışına sebep olacaklar. Dünyadaki gıda maddeleri herkese yetmediğinden, bu merhametli politika yanlıştır.”.

Bu ırkçı, ayırıcı ve insafsız görüşe karşı çıkanların başını dindar Hıristiyanlar ile Sosyalistler çekiyordu. Ancak tez, bireysel değildi. Sistemin bir parçasıydı. Sözgelimi liberalizmin akıl hocalarından Adam Smith, “bırakınız yapsınlar...” sloganıyla, sömürgecilik çağında “zamanın ruhu”nu yansıtıyordu. Bu ruhun arka planındaki mantık şöyleydi: “Güçlü olan haklıdır ve üstündür. Dolayısıyla hayatta kalmak için başkalarını imha etmek, katletmek onun en doğal hakkıdır.” Bu ruh, çatışmacı ve savaşçı bir zihniyetin yansımasıdır.

Gelişmiş Batı dünyası; Latin Amerika, Asya ve Afrika'nın sömürülen yoksul halklarının “yer altı ve yerüstü zenginliklerine el koymakla yetinmiyor, aynı

zamanda bu halkların çoğalmalarının iyi mi, kötü mü olduğuna” karar verebiliyor.

Bu haliyle bakarsak, Malthus ile Adam Smith’in çağımızdaki ideolojik ve siyasal mirasçıları şöyle sıralanabilir: Margaret Thatcher, Tony Blair, David Cameron (İngiltere), Ronald Reagan, George Bush, Barack Obama (ABD), Nicolas Sarkozy (Fransa), Silvio Berlusconi (İtalya); Tarihin Sonu tezinin yazarı F. Fukuyama ile Uygarlıklar Çatışması görüşünü kitabına uyduran S. Huntington (ABD), Amerika’nın Irak ile Afganistan’ı yerle bir etmesini savunan Ortadoğu uzmanı Yahudi Bernard Levis (İngiltere), Batı’nın Kaddafi Libyasına acil müdahalesini isteyen iki filozof, Jean-Luc Nancy ile Bernard Henry Levy (Fransa).

Batı eksenli sosyo-politik Darwinizm’in kökenleri, ABD ile Avrupa’nın sömürgeleri kapışma, kıtalararası askeri seferler düzenleme döneminde ortaya çıktı. Sermayenin sözcülerinden bir Amerikalı, 19. yy sonlarında bunu şöyle kutsayabiliyor: “Zengin olmak zorunda olduğunuzu ve zengin olmanın göreviniz olduğunu söylüyorum. Zengin olmayı başaran kişi, toplumda bulabileceğiniz en dürüst kişidir. Ben yoksulları da seviyorum ama gerçekten sevilecek yoksul sayısı çok azdır. Günahlarından dolayı Tanrı tarafından cezalandırılan (yoksulluğa mahkûm edilmiş bulunan-F:B.) bu insanı sevmek, aslında yanlış bir iştir.” (Howard Zinn, *Öteki Amerika*, s. 359-360)

19. yüzyıl sonlarında Kafkasya’da yaşamış Ermeni petrol milyoneri Alexandre Mantachoff’un sınıf ayırmacısı zihniyeti pek açıktır. “Yalnız güçsüzler iyidir. Çünkü kötü olacak kadar güç (ve iktidar-para-F.B.) yoktur onlarda” (Suat Parlar, *Barbarlığın Kaynağı Petrol*, Anka yayın, 2003, İstanbul, s. 38)

Batılı siyaset bilimcisi John Burges, “Alman ve Anglosakson (İngiltere-ABD) devletlerinin (dünyanın diğer halklarını) “uygarlaştırma misyonu”ndan söz etmişti.

Peki, niçin?

Karl Marks, kapitalizmin “pembe şafağı” dediği bu olguyu yani sermaye birikiminin yol açtığı askeri, siyasi ve ideolojik yayılmacılığı şöyle tanımlamıştı: “Amerika’da altın ve gümüşün bulunması, yerli halkın ayıklanması (fiziksel imha, katliam, tasfiye-F.B.), köleleştirilmesi ve madenlere gönderilmesi, Doğu Hint adalarının işgali ve yağmalanmasının başlaması, Afrika’nın kara derililerinin ticari avlanma sahası haline dönüştürülmesi, kapitalist üretiminin pembe şafağının işaretleriydi.” (Karl Marks, *Capital, A Critique of Political Economy*, c. S. 703)

Amerikalı yazar Mark Twin, yerici bir üslupla, bu durumu kapitalizmin ve ABD’nin “yaldızlı çağı” (Gilded Age) diye adlandırmıştı.

Fransız Jacques Bordist’in “Gizli Bir El” isimli kitapta yazdıklarına bakalım: “Hoşunuza gitsin gitmesin, bir dünya hükümetine sahip olacağız. Tek sorun, bunun işgal ile mi yoksa gönül rızası ile kurulacağıdır.” (J. Bordist, *Une Maine cachee dirige*, Librairie Française, Paris, 1974)

ABD eski başkanı W. McKinley, “Üretim fazlamız için, yabancı pazarlara ihtiyacımız var” derken; 1897’de Amerikalı senatör Albert Beveridge, emperyalist zorbalık ve yayılcılığın özünü açıklamıştı. “Kaderimiz, politikamızı çözmüştür. Dünya ticareti bizim olmalı ve olacak!”

Yaklaşık 80 yıl önce, Komünist Enternasyonal, 2. Kongresinde aşağıdaki saptamayı yapmıştı: “Savaş, bugüne kadar akla gelmeyecek ölçüde rüşvete, casusluk ve kaçakçılığa başvurmayı sanki alelade işlermiş gibi yapmaya alıştırdı burjuvaziyi...Devlet, tepeden tırnağa silahlı bir haydut topluluğuna benzer hale geliyor. ‘Amerika Amerikalıdır’ sloganı, ‘Dünya Amerikalılara’ şiarıyla yer değiştirmiştir.”

Körfez ülkelerinden bir veriyle durumu somutlaştıralım: 1970 ile 1980 yılları arasında zengin Arap yöneticileri, toplam 2 trilyon 400 milyar dolarlık (petrol) geliri elde etmişlerdi. Bunun455 milyar doları doğrudan silaha, 1 trilyonu ise savunma harcamalarına gitmişti. Söz konusu Petro-dolarlar başta ABD, İngiltere ve Fransa olmak üzere batılı ülkelere gitmişti. 1991 Körfez Savaşı sırasında Almanya 6.6, Japonya 10.7, Kuveyt 15, Suudi Arabistan 16.8 milyar doları ABD’ye haraç (savaş masrafı) olarak vermişlerdi. Irak’ın devrik başkanı Saddam Hüseyin tarafından işgal edilen Kuveyt’in yeniden inşası için, 1990-2000 yılı rakamlarıyla 200 milyar dolar lazımdı. Amerikan firmaları, bu inşa faaliyetinin %30’unu ele geçirmişlerdi bile. Aynı Kuveyt, tank ihalesinin aslan payını öteden beri bağlı olduğu İngiltere’ye verince ABD kıyameti koparmış, zorla şerle bu ihalenin büyük pastasını kendi silah şirketlerine yedirmişti.

1980’li yıllarda Arapların dış yatırımlarının (Batılı ülkelerde) miktarı 680 milyar dolar idi. Başta Amerikan bankaları ve mali kuruluşları olmak üzere, Batılı sermaye çevreleri, bu yatırımları kullanarak fahiş kar elde etmenin yanı sıra, kendi devletlerinin askeri zorbalıklarına güvenerek, özellikle sermaye yatırımlarının mali hesaplarına tümüyle el koymuşlardı.

Liberal düşüncenin ünlü teorisyeni Adam Smith, “İki tüccar bir araya geldiğinde, oradan kesinlikle halkın (halkların) aleyhine bir komplo çıkar” demişti.

Bakınız, nasıl?

ABD’nin İran-Irak Savaşı sırasında, 1980-85 yılları arasındaki askeri yatırımları % 33 oranında artmış. Aynı ülke, son Körfez Savaşı sırasında ise savaş uçaklarının %75’ni, B-52 bombardıman uçaklarının tümünü, tankların %48’ini (2500 adet), uçak gemilerinin %46’sını kullanmıştı. 2002 rakamlarına göre; Amerikan Lockheed firması 17, Boeing 16.6 ve Northrop Grumman ise 8.7 milyar dolarlık satış gerçekleştirmişti. Irak işgali (2003) sonrasında Halli Burton şirketine (ve yan kuruluşlarına) talan edilen ülkenin servetinden 7 milyar dolar, 2006’da ise toplam 4-5 milyar dolarlık iş verilmişti.

“Kar, silahların ateşlendiği yerdedir” sözünü yalancı çıkarmayan rakamlardır bunlar.

Strateji kuralında, “Savaş, istenileni elde etmek için, başkalarıyla mücadele yönetme sanatıdır.” Çatışma ise, hedefin önündeki engelleri silah zoruyla

kaldırma yöntemi” olarak tanımlanır. Egemenler açısından bakılırsa, savaş; “generallere ihtişam, bireylere ölüm, tüccarlara zenginlik ve yoksullara işsizlik getirmiştir.”

ABD’nin dünya ve Ortadoğu ekonomik, askeri ve siyasi hegemonyasını inceleyen Fransız gazeteci Ignacio Ramonet, “İmparatorluktan geçinenin ölümü de imparatorluktan olur” sonucuna varmıştır. (Le Monde Diplomatique, 2003)

Bir Çatışma Alanı Olarak Mezopotamya

Genelde Ortadoğu (Fas’tan Afganistan ve Pakistan’a kadar uzanan geniş alan), özelde Mezopotamya (Türkiye, İran, Irak, Suriye, Kuveyt ve Kürdistan) geçmiş ve bugünkü coğrafi konumu yüzünden uçlar, aşırılıklar, uzlaşmazlıklar, çelişki ve çatışmalar bölgesi olarak bilinir. Doğası, nüfusu, toplumu, insanı açısından da durum böyledir.

Yaklaşık 7 bin yıldan beri Ortadoğu/Mezopotamya’daki egemen mücadele biçimi politik ve askeri olagelmıştır, Çünkü bu bölge, bir anlamda petrol, doğal gaz, su ve enerji kaynaklı ülkeleri kapsamaktadır. Örneğin Türkiye’de özellikle sınır aşan sular, hidrolik ve hidroelektrik enerji bakımından öne çıkmaktadır. İran, yenilenebilir ve klasik enerji (petrol, doğal gaz, su) kaynaklarına sahiptir. Katar doğal gaz üretiminde öndedir. Irak, tarih boyunca zengin petrol ve havzaları nedeniyle işgale birçok savaşa sahne olmuştur. Körfez ülkeleri (S. Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Umman) petrolün nimetlerinden yararlanmaktadırlar.

Su kaynakları yüzünden, aşağı Mezopotamya’nın iki site devleti sayılan Lagaş ve Umma yaklaşık 6500 yıl önce kapışmışlar.

Babil Kralı Marduk-Nadin-Ahne’nin tahta çıkmasını izleyen dönemde Asurlular ile yapılan savaşın nedenleri arasında Hit (Irak) çevresinde bulunan *nafta* (neft-petrol) pınarlarını denetleme amacı belirleyicidir.

Petrol, Latince *petra* (kaya-taş) ve *oleum* (yağ) sözcüklerinden türetilmiştir. Alman mineralog Georgius Agricola’nın 1556 tarihli *De Re Metallica* (Metalurji Üzerine) isimli eserinde buna rastlamak mümkündür. (Suat Parlar, *Barbarlığın Kaynağı Petrol*, s.11-12)

Bundan 40-50 yıl öncesine kadar Türkçe (neft), Kürtçe (nıft) olarak telaffuz edilen petrol, Ortadoğu site devletlerinde *naptu* (birden alev alan) olarak bilinirdi. M.Ö. 2000 yılında Babil tabletlerinde ismi geçen bu maddeden ilk elde edilen ürünün bitüm (katran) olduğu sanılıyor. Tarihçi Herodot, bu maddenin Sumerler, Asurlular, Babilliler ve Persler tarafından bina malzemelerinin birleştirmede, mücevher ve mozaiklerin kakılmasında, gemi kalafatlamada, yol yapımında, avadanlıkları işlemede ve hekimlikte (deri ve müşil ilacı olarak) kullanıldığını yazmış. (Herodot, *VI. Kitap*, s. 119dan aktaran Suat Parlar, age, s. 11-12) Mısır Firavunları ise mumyalama işleminde Libya çölündeki petrol ürününden yararlanmıştır.

Bu yararlanma yöntemleri Yunan, Roma, Bizans, Pers, Emevi, Abbasi, Osmanlı imparatorluklarında biraz daha geliştirilerek devam etmiştir. Petrol, bir savaş aracı olarak M.S. Yunanlıların 193-211 yılları arasında Roma İmparatoru Severus'un kuşatmasına karşı kullanılmış; bu nedenle genelde bölge vakanivüsçüleri tarafından "Rum Ateşi" diye ünlenmiştir. Bizanslılar ise *Oleum Incendierum* (Yunan Ateşi) ismiyle, bu maddeyi savaşlarında bolca denemiştir. (S. Parlar, age.)

Kimi rivayetlere göre, antik dönemde petrol maddesinin sürekli alev alarak yanmasının bir sonucu olarak ateş kutsanıp kutsallaştırılmış; ona özgü ibadet biçimleri ortaya çıkmıştır.

Petrolün Kanlı Serüveni

Azerbaycan petrol yatakları, Ortadoğu'nun doğal parçası sayılır. Başkent Bakü, 1813 yılına kadar İran toprakları içindeydi. Rusların işgaliyle birlikte, bölgede fişkıran (Apşeron Yarımadası) petrolün zenginlik getireceği anlaşıldı. Rus Çarlık yönetimi, petrol çıkan arazilerin haklarını satmak gayesiyle açık artırma düzenledi. Tiflis, Batum ve İstanbul'dan çok sayıda Ermeni işadama bölgeye üşüştü. Onların dışlı rakipleri ise Azerbaycan ve Tataristan hanlarıydı. Bunların dışında İsveçliler, şu ünlü Nobel kardeşler de paylarına düşeni aldılar. Nobel biraderlerin kurdukları Petroleum Producing Company (Petrol Üretim Şirketi) tankerleri, Hazar ve Atlantik'te dolaşp duruyorlardı. Nobel kardeşler, Rus İmparatorluğu'nun petrol üretim, taşıma ve ticaretini tekeline aldı. Çarlık Rusyası'nın otoktart temsilcileri, güya "uygar" Batı'nın "hayırsever simgeleri" sayılan Nobel biraderler, Ermeni, Azeri ve Tatar aristokratlarının oluşturduğu egemen sömürü koalisyonu, Bakü'yü adeta talan edip tam bir çöplüğe çevirdi. Petrol hakkı sahipleri havyarla besleniyor, şaraplarını da Fransa'dan getiriyorlar. Bakü; Paris, Berlin ve Budapeşte sosyetesinin uğrak yeri oldu. Paris La Paix (Barış) sokağının kuyumcuları da hemen orada şubeler açıp en pahalı, en zevksiz elmas ve yakut gerdanlıkları, bilezikleri, yüzükleri, küpeleri sergilediler.(Leonard Mosley, *Petrol Savaşı*, s. 23-24ten aktaran S, Parlar, age, s. 38-39)

Sonraki aşamalar, Bakü petrollerinin imtiyazının elde edilmesi ve Avrupa'da pazarlanması konusunda uluslar arası finans sisteminin en güçlü tekeli Almanya doğumlu Yahudi Rotchild Ailesi (dolayısıyla İngiltere merkezli aile tröstü) ile Nobel tekeli ve Amerikan petrol devi Standard Oil firması arasında amansız çekişme ve pazarlıklara tanık olmuştur. 1890'larda bu üçlü, dünya pazarlarının paylaşımı uğruna ölümcül bir rekabete girmişti.

İran'a yönelik stratejik konumu petrol zenginlikleriyle birleşince, Çarlık Rusyası Azerbaycan'ı sömürgeleştirmeyi gündemine aldı.

19. yüzyıl sonlarında petrol sanayi geliştikçe, Bakü'deki eski ticaret burjuvazisinin yanında yeni girişimci sınıflar ortaya çıktı. Başta Ermeni

sermayedarlar olmak üzere Rus, Gürcü, Yahudi ve Avrupa kökenli girişimciler mantar gibi türemiştir. Azeriler ile diğer Müslüman inançlı kümeler (İranlı, Volga Tatarları gibi), esas olarak yoksul, emekçi, çalışan veya gerileyen esnaf kesimlerinden oluşmuştur. (S. Parlar, age, s. 46)

O tarihte yaşanan etnik çatışmaların, özellikle Ermeni-Müslüman çatışmasının arka planında emek-sermaye çelişkisi yatıyordu. Ermeni kapitalistlerin çıkarlarına karşı çıkan kırsal alan Müslümanları, kent merkezli Ermenilere düşmanlık besliyorlardı. Ermeni sermayedarlarla ticari rekabeti engellenen Azeri burjuvazisi Türk-Ermeni, Tatar tüccarları ise Müslüman-Ermeni çatışmasından medet umuyordu. Kafkasya'daki her etnik topluluk, gelişmişlik düzeyine göre siyasi bakımdan örgütlenmişti. (S. Parlar, age, s. 47)

Ermeniler, Taşnaksütyun'un öncüsü olduğu dinamik, milliyetçi bir örgüte sahiptiler. Bu parti, doğudaki Kürt yoğunluklu Osmanlı vilayetlerini (Kars, Ağrı, Erzurum, Erzincan, Muş, Van, Bitlis, Dersim) kapsayan bağımsız bir Ermeni devleti ülküsüne sahipti. İşçi ve orta sınıftan büyük destek gören Taşnak partisi, Ermeni burjuvazinin petrolden akan kaynakları politik ve ekonomik bir güce dönüştürmek amacıyla milli talepler öne sürmüştü. Bu yüzden Ermeni petrol zenginleri (Mantachoff, Lianozov, Mirzoev gibileri) tamamıyla Ermeni işçi çalıştırıyorlardı. Ermenilerin milli zeminde bağlılığına karşılık, Azeriler ve diğer Müslümanlar ise din-inanç temelli birliktelikler kurmaya çalışıyorlardı. (S. Parlar, age, s. 48)

Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya'nın bölge nüfuzu için rekabeti bir yana, büyük tekellerin çıkarlarına göre biçimlenen Bakü petrol sanayi, yerli egemenlerin paylaşım kavgası ile birleşince, Kafkasya'da boy veren Ermeni milliyetçiliğini büyük sorunlar yumağına dönüştürdü. Etnik boğazlaşmalar, bunun ilk habercisiydi. 1905 yılında Taşnak mensupları bir Müslümanı öldürünce, Azeriler Ermeni mahallesine saldırdı. Üç gün boyunca kanlı bir katliam ve yağma yaşandı. Aylar sonra Benzer olaylar, Gence ve Tiflis'te devam etti. Toplam 128 Ermeni ve 158 Tatar köyü yağmalandı; 3 bin ile 10 bin arasında insan öldürüldü. Olaylar, 1895-96 yıllarında Osmanlı topraklarında yaşanan Ermeni eylemlerinin (ve etnik boğazlaşmaların) bastırılmasıyla bağlantılı biçimde dünya basınında yer aldı. Rus Çarlığı, çatışmanın başlangıcında takındığı Müslüman (Azeri-Tatar) yanlısı tutumundan vazgeçti. Ermenileri koruyup kollayan bir siyaset güttü; Tatarlara karşı Ermeni milislerine silah dağıttı. 1905-1906 huzursuzluk döneminde, Ermeni Taşnak örgütü Bakü şehrinde özel bir etkinlik ve üstünlük sağladı. (S. Parlar, age, s. 48-50)

Taşnak örgütlenmesine karşı, Müslüman gruplar hızla derlenip toparlandılar; Gence merkezli Difai (Savunma) örgütünü kurmak suretiyle, Ermenileri Azerilere karşı kıskırtan Rus görevlilerine yönelik şiddet uygulamaya başladılar. (age. S. 50)

Tütün ve pamuk alanlarına egemen olmanın yanı sıra petrol sayesinde milyonerlik sıfatını kazanan Azeri işadamı Zeynel Abdul Tagiyev, *Kaspiy* ve *Tercüman* isimli yayınlar aracılığıyla Pantürkizm ülküsünün fikirsiz zeminini

hazırladı. Difai örgütünü maddi, siyasi ve manevi anlamda destekledi. Rusya'daki Türkçülüğün fikir öncüsü sayılan ve Bahçesaray'da (Tataristan) çıkarılan *Tercüman*'ın en önemli siması olan İsmail Gasprinski (Gaspıralı İsmail), 1883 yılından itibaren Rusya Müslümanların sesi, sözcüsü haline geldi. Tüm Rusya Müslümanlarını kapsayacak bir siyasi program geliştirdi. Gaspıralı, Balkanlar'dan Çin'e bütün Türklerin anlayabileceği yazı dilini ve İstanbul Türkçesini esas almıştı. Ahmet Agayev (Ağaoğlu) ile büyük Tatar sanayi ve ticaret burjuvazisinin mensubu Yusuf Akçura, Pantürkist akıma sonradan katıldılar. Radikal pantürkist Gaspıralı'dan solcu Nerimanov'a (sonradan Azerbaycan Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan ve Marksist ilkelere aykırı biçimde özellikle bu ülkedeki Kürtlerin hakkını gasp edip topyekün asimilasyon politikası uygulayan zat) kadar hemen herkes, pantürkizm-paslamizm fikri çevresinde toplanmıştı. Hepsinin para kaynağı, aynı Azeri milyoneri Tagiyev idi. Bu zat, *Kaspiy* gazetesinin yanı sıra *Hayat*, *Füyûzat* ve *Taze Hayat* gibi yayın organlarının da sahibiydi. Büyük toprak sahibi İsa Aşurbekov ise *Himmet* gazetesi çevresindekilerin çıkardıkları *İrşad* ile *Şelale*'yi destekliyordu. Keza petrolcü Azeri Murtaza Muhtarov ise *Terakki* isimli gazeteyi finanse ediyordu. İlginçtir; bu Türkçü yayınların yazarları arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikir babası Dr. Abdullah Cevdet bile yer almıştı. (S. Parlar, age, s. 51-56)

Sonradan Kemalist fikriyatın oluşumunda önemli katkıları bulunan Kürt kökenli Abdullah Cevdet ile Ziya Gökalp, işte Kafkasya'daki bu petrol kavgasının içinde yer alan farklı etnik kökenli kapitalistlerin, onların da ağa babaları sayılan İngiltere, Rusya, Fransa gibi sömürgeci ülkelerin belirledikleri bir alanda Ermeni milliyetçiliği ve Rusların uyguladığı Slavlaştırma politikalarına karşı, Türk milliyetçiliği, Panislamcılık yapıyorlardı.

Sözgelimi Oğuzculuk (Oğuz soyundan gelme) ile başlayan Pantürkizm, o sırada İttihatçı çevrelerde pek revaçtaydı. Bu tür fikirlerin sahiplerinden Yusuf Akçura, Ahmet Agayev (Ağaoğlu) ve M. Emin Resulzade İttihat Terakki yönetimindeki Osmanlı payitahtına yerleştiler. (S. Parlar, age, s. 56) Yusuf Akçura'nın fikirlerinin oluşumunda Gaspıralı İsmail'in etkisi büyüktü. Akçura, *Üç Tarzı Siyaset* isimli kitabıyla gerek Türkçü Ziya Gökalp'ı gerekse Cumhuriyet kuran kadronun önemli bir bölümünü ulus-devlet modeline doğru yönlendirmişti.

Nitekim "1911 yılında İstanbul'da çıkarılan *Türk Yurdu* dergisi, Akçura'nın başında olduğu *Tercüman* gazetesini küçük kardeşi ilan etmişti. (S. Parlar, age, s. 56)

Yukarıda anlatılanlar, milletlerin ve halkların kanlarının nasıl petrole karışıp bulandığını göstermesi bakımından pek önemlidir.

Petrole dayalı zenginlik, etnik ayrışma ve boğazlaşma tarzında gelişen sınıfsal çelişkiler, kurumlaşan sömürgecilik, Batılı şirketlerin, özellikle "Yedi Bacı" diye bilinen petrol tekellerinin (Mobil, Shell, British Petrol, Texaco, Gulf, Socal gibi) güç oyunları ile beslenen dönemin kültürel ve siyasal akımları, Kafkasya'da petrolün estirdiği fırtınaya damgasını vurdular. Öte yandan bu

akımların siyasal özneleri sayılan etnik temelli örgütlenmeler, Birinci Dünya Savaşı yıllarında kurban durumuna düştüler.1915 tarihli Ermeni katliamı ve tehciri, petrol devleriyle paylaşım kavgası veren Almanya, İngiltere, Rusya ve Fransa'nın kapaşmasının bir sonucuydu. Bu savaşta yenik düşen İttihatçı lider (Ermenileri imha siyasetinin üç isminden biri olan) Enver Paşa'nın (Kafkasya üzerinden Ortaasya'ya yayılma macerası gibi) Turancı hayalleri ise Sarıkamış Allahüekber Dağlarında 90 bin askerin donarak ölmesinin yanı sıra, bölgedeki Petro-politik bilincin acımasız oyunları karşısında tuzla buz oluvermişti.

Mezopotamya ve Petrol Kavgası

Ermenileri, Kafkasya bölgesindeki petrol çıkarlarının dışına itilmesinin dikkate değer sonucu, Ermeni petrol milyoneri Alexandre Mantachoff'un devre dışı kalarak, yüzlerce kiloluk altınıyla Bakü'yü terk etmesi oldu. Ortadoğu haritasının çizilmesinde önemli payı bulunan bu esrarengiz iş adamı, Osmanlı Ermenisi Kalust Serkis Gülbenkyan'a, petrol kavgası ve vurgununun inceliklerini öğretti. Gülbenkyan'ın babası, zamanında Bakü petrollerinde pay sahibi olmuştu; İstanbul'da parafın satışı ve ihracatıyla uğraşmıştı. Petrol işini yakından öğrenebilmek amacıyla Bakü'ye giden oğul Gülbenkyan, soydaşı Mantachoff'tan öğrendikleriyle yetinmedi. Oradaki petrol tekeline sahip İsveçli Nobel kardeşlerle tanıştı; petrol kuyuları ve rafinerileri dolaşarak notlar aldı. Çıraklık dönemini bitirir bitirmez Musul'a geçti. İstanbul'a dönünce "*Kafkasya ve Apşeron Yarımadası-Yolculuk Anıları*" isimli kitabını 1982'de yayınladı. Dünyanın en zengin adamı unvanını alan Gülbenkyan, Mezopotamya petrol sanayisindeki etkisi, bölge haritasının çizilmesindeki rolü ile birleştğinde, ortaya çarpıcı bir tablo çıktı.(S. Parlar, age, s.44)

Gülbenkyan, zaman içinde Osmanlı yönetiminin ticari temsilcisi sıfatıyla gittiği Londra'da İngiliz vatandaşlığına geçti. Daha sonra, Musul ve Kerkük petrolünü paylaşan şirketlerle birlikte hareket etti; orada hisse sahibi oldu.

Buradan Osmanlının egemen olduğu Mezopotamya'daki petrol kavgasına geçiş yapabiliriz: Alman haritacı ve keşifçi Karsten Niebuhr, 1763-67 yılları arasında Arabistan ve Mezopotamya'yı dolaştı. İngiliz hikâyeci James Morier, Fırat'ın kaynaklarını keşfetti; 1811'de Rich, 1818'de Ker Porter, Bağdat ve Musul arasındaki bölgeyi adım adım dolaştılar. Kerkük petroleri hakkında yazılar yazdılar. İngiltere-Hindistan yolunu kısaltma adına yapılan bu keşifler sırasında, esasında petrol ikinci bir önemdeydi. Sonraki yılları Chesney, Henry Blosse, Rawlinson ve Layard (1841), William Kenet Loftus (1849-52), Czernik Komisyonu (1872-73) söz konusu raporların akışına göre petrolü daha ciddi biçimde araştırdılar.

Mezopotamya petroleri hakkındaki ilk ciddi raporu Almanlar, 1871'de hazırladılar. Bir emperyalist güç olarak paylaşım sahnesine zorla çıkan Almanya, ilgisini bu bölgeye yoğunlaştırdı. Peşi sıra araştırma raporları düzenledi. Osmanlı yönetimi, bu raporlardan haberdardı. Sultan Abdülaziz ile

birlikte Avrupa gezisine katılan II. Abdülhamit, Fransa ile İngiltere’de gözlemlerde bulduktan sonra petrol konusunda ufku açıldı. Borsa spekülasyonlarına meraklı olan Abdülhamit, petrol şirketlerinin Batı’daki faaliyetleri hakkında bilgi alıyordu. Padişah olduktan sonra Galata’nın önde gelen Rum ve Ermeni bankerleriyle işbirliği yaptı; onlar sayesinde borsa oyunlarında servetine servet kattı. Hazine-i Hassa (padişah özel mülklerini yöneten kuruluş) idaresini, nezaret (bakanlık) seviyesine yükseltti. Başına da Ermeni Agop Efendi’yi atadı. Petrol kokusunu alan padişah, Mezopotamya’daki geniş arazileri, özellikle petrol yatağı sayılan Gayya ve Tuz Hurmatu yöresindeki arazilerin büyük kısmını, havzası petrol dolu olduğu söylenen Van ve çevresindeki arazileri Hazine-i Hassa (padişah mülkü) kapsamına aldı. (Osmanlı Tarihi, 8. cilt, s. 458den aktaran S. Parlar, s. 85-86)

İlginçtir; Ermenilere karşı “Hamidiye Alayları” nı (ağırlıklı biçimde Kürtlerden oluşan silahlı hafif süvari birlikleri, F.B.) kullanıp katliam yaptıran Abdülhamit’tir, Bu kurnaz padişah, Rusya destekli Ermeni Komiteleri’nin “etnik temizlik” faaliyetine girişmesiyle tam anlamıyla büyük devletler adına “etnik boğazlaşmaya” dönüşen Ermeni meselesini şiddet yoluyla halletme politikası güttü. Ancak iş para ve servet kazanmaya gelince, aynı padişah peşi sıra üç Ermeni işadamını kendisine vezir (bakan) yapmaktan çekinmemiştir.

Mezopotamya’daki petrol kaynakları üzerinde silaha, çatışmaya ve savaşa kadar varan sert oyunun, rekabetin ve paylaşımın başlıca aktörü İngiltere olmuştur. İran’ın Mescidi Süleyman bölgesinde petrol bulunması üzerine kurulan 1908’de Anglo-Persian Oil Company (APOC-İngiliz-Pers Petrol Şirketi) adıyla kurulan şirket, 1935 yılında Anglo-İranean Oil Company (İngiliz-İran Petrol Şirketi-AIOC) ve 1954’te ise British Petroleum (BP) oluverdi. APOC, 1914 yılında hisselerinin büyük bölümünü İngiliz donanmasına verdi; anlaşma parlamentoda onaylandı. İngiltere’nin, İran petrollerini imtiyazını ele geçirmesinde, “petrol delisi” diye bilinen Lord Fisher ile ünlü devlet adamı Winston Churchill’in çabaları belirleyici oldu. (S: Parlar, age, s. 26)

İngiliz sosyetesinin ileri gelen milyoneri William Knox D’arcy, 1901 yılında İran’ın belli bölgelerinde petrol çıkarma imtiyazını elde etmişti. APOC adına hareket eden İngiliz yönetimi, istihbarat sevisini D’Arcy’nin peşine taktı; zorla şerle onun “petrol hisselerini ve imtiyaz belgelerini” çok ucuza elinden aldı. Böylece D’Arcy firması, öncelikle Glasgow merkezli bir sendikaya ait olan (ve devlet denetiminde bulunan) Burmah Oil Company lehine hakkından feragat etmiş oldu. 1912 yılında, o sırada Donanma Bakanı olan Churchill, Almanya ile yapılacak bir savaşta, petrol kaynaklarının donanma açısından önemine dair geniş çaplı bir kampanya başlattı. Böylece APOC şirketinin hisselerinin hükümete devredilmesi yönünde parlamentodan onay istedi. (S. Parlar, age, s. 27)

17 Haziran 1914’te Churchill, Avam Kamarası’ndaki konuşmasında, “İran petrolleri emrimizdedir” demek suretiyle, serveti yağmalanın haritasını çizmiş oldu.

Kafkasya, Kıbrıs, Mezopotamya’da işgal, nüfuz alanı, imtiyaz koparma siyasetleri izleyen İngiltere. Basra Körfezi’ne el attı. Bu amaçla Bahreyn şeyhi İsa bin Ali el Halife’den iki taahhütname (1879-1880) aldı. Buna göre; İngiliz hükümetinin izni olmadan, Osmanlı veya başka bir devlet, bu diyarda herhangi bir ticari-ekonomik faaliyette bulunmayacaktı. Anadolu-Bağdat Demiryolu inşasının Almanya’ya verilmesi üzerine; İngiltere, 1899’da Kuveyt’in dış politikasını denetleme hakkını aldı. 1914’te büyük savaş başlayınca, İngiltere buradaki emirliği kendi himayesine aldı. 1934’te British Petroleum Company ile Gulf Oil Corporation of America, Kuwait Oil Company adıyla birleşerek petrol arama ve işletme imtiyazını İngiliz-Amerikan-Kuweyt üçlüsü olarak elde ettiler. II. Abdülhamit, İngiltere’nin Körfez’e yönelik siyasetini iyi kavradı. Padişah, siyasi hatıratı’nda şunları yazmıştı: “Mezopotamya’daki eyaletlerimizi ziyaret etmek isteyen, Hindistan Ordusu’nda vazifeli İngiliz subayları, konsolosların yol göstermesiyle eyalet valilerimizden zorla izin çıkarmışlar. İnkâr etmelerine rağmen bu keşif gezilerinin amacı, tamamen siyasidir. Halbuki Mezopotamya’nın anahtarı Şatt-ül Arap, İngilizlerin yerleşmesine müsaade edemeyeceğimiz kadar ehemmiyetlidir.”

Abdülhamit’e göre; büyük devletler arasında en çekinilmesi gerekeni İngiltere’dir. (Aktaran S. Parlar, age, s. 87)

Gelişmeyi doğru görmesi; Sultan Abdülhamit’i kurtarmadı. Sürekli baskı yapan Rusya’ya karşı Almanya’ya yanaşması da Osmanlıya yaramadı. Abdülhamit; İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve ABD’nin baskıları karşısında “petrol imtiyazları” vermekle kalmadı; aynı zamanda su kanalları açılması, demiryolları yapılması ve maden ocaklarının bulunup işletilmesine dair istenilen her türlü izni boyun eğerek verdi.

Çünkü APOC isimli petrol tekeli görevlisi ve istihbaratçısı İngiliz subayı Ely Banister Soane, Birinci Dünya Savaşı’ndan az önce Irak’ta yayınlanan *Basra Times* gazetesinin yayın yönetmeni sıfatıyla esas amacı açıklamıştı: “Almanya’nın savaş planlarında Türklerin güçlenmesi yoktur. İngiliz-Alman ortaklığıyla, Osmanlının parçalanması vardır.” (*Sarıkamış Destanı*, c. I)

ABD ise, özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan itibaren Suudi Arabistan’da neredeyse tam hegemonya kurdu. Petrol ve maden arama şirketleri, hemen tüm imtiyazlara sahip oldular. ABD-Suudi Petro-dolar kardeşliği, ARAMCO (Amerikan-Arap Petrol Şirketi) firmasının 1933’te kurulmasıyla somutlaştı. ARAMCO, bir zamanlar Yeşil Kuşak Projesi diye bilinen çerçevede, ulusal kurtuluşçu ve sosyalist faaliyetlere karşı birçok anti-komünist örgütlenmeye gitmiş, bu tür hareketlere parasal yardım yapmıştı. 1960’lı yıllardan itibaren Türkiye’nin bazı illerinde kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri de ARAMCO ile Rabita örgütünden maddi ve manevi destekler görmüştü. Bu derneklerin meşhur mensupları arasında (Kürtçe Konuşanın Yüzene Tükürün) sözüyle ünlü eski Orgeneral Cemal Gürsel (27 Mayıs 1960 darbesi sonrası cumhurbaşkanı olmuştu) ile ülkede ve dünyada pek güçlü dini-siyasi ve ekonomik cemaatin manevi lideri emekli vaiz Fethullah Gülen’i saymak gerek.

Paylaşım kavgasının ilkinde, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı yenilince ortaya Türk, İran, Arap ve Kürt sorunu çıkıverdi. Bu sorunlar, Ortadoğu ile Balkanların parçalanma ve sömürgeleştirilmesi sürecinin sonucudur. Kaos içinde ayağa kalkıp askeri-politik amaçları doğrultusunda faaliyet gösteren Kürt aristokrasisine ilk baskı İngiltere'den geldi. Halbuki aynı İngiltere savaş boyunca, Kürt meselesini tecrübeli istihbaratçı "politik subayları"na havale etmişti: Noel, E. B. Soane, Lawrence, Bell gibi isimler bu alanda çokça etkiliydiler. Kürt ulusal uyanışı ve oluşumu, İngiltere'yi tedirgin ediyordu. Ana hatlarıyla belirtirsek; İngiliz yetkililer, danışman ve finans desteğiyle bölgede küçük Kürt devletçikleri, beylikleri kurmaktan yanaydı. Şöyle ki; başında bir Kürt figüranı (şahsiyeti) olmalıydı ancak denetim ve yönetim İngiltere'nin elinde bulunmalıydı. Mezopotamya'nın Kürt bölgeleri Irak'a bağlanmalıydı. Zira Kerkük-Musul petrol alanları buralardaydı. İstihbarat Binbaşı Noel'e göre; "Kafkasya ile Mezopotamya arasında Kürtler değerli bir tampon" olacaktı. Ancak Noel'in bu önerileri İngiltere'nin yüksek çıkarlarına aykırı bulundu. 17 Kasım 1919 tarihinde, İngiltere'nin birçok bakan ve generalin katıldığı "Ortadoğu İşlerine İlişkin Bakanlıklararası Komite", bırakın Kürt devleti kurmayı; tersine, Kürdistan'ı parçalama; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu Musul ve Kerkük'ten ayırma, son iki bölgeyi tümüyle Irak'a bağlama kararı aldı. Güneyli Kürtler, Şeyh Mahmut Berzenci önderliğinde ayaklandılar; İngiliz savaş uçakları, ayaklanmayı kanlı bastırdı; Berzenci'yi yakalanıp Hindistan'a sürgüne gönderildi. Kemalist güçler ise, Irak ve İran Kürdistanı'ndaki İngiliz destekli yönetimlere karşı ayaklanan Kürtleri desteklemiş gibi görünerek, İngilizlerle pazarlık yolları aradılar. Pazarlık tatlıya bağlanınca, her iki taraf Kürtleri yüz üstü bıraktı. Bu arada çok sayıda etnik boğazlaşma (Kürt-Nesturi, Kürt-Ermeni, Asuri-Kürt-Arap çatışmaları) yaşandı. Lozan Anlaşması sonrasında, Kerkük ve Musul'daki iddiasından İngiltere'ye lehine vazgeçen Kemalist Türkiye, böylece Kürt sorununu bertaraf etme konusunda bir adım daha attı. Anlaşılan Türkiye, Musul ve Kerkük'ü almış olsaydı; Kürdistan ve Kürt meselesini de üstlenip kabul etmiş olacaktı ki, bu Türk eksenli ulus-devlet kurmak suretiyle Kürtleri asimile etmeyi hedefleyen Kemalistler açısından büyük bir açmaz olacaktı. (Meselenin ayrıntıları için şu kaynaklara bakınız: Robert Olson, *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Sait İsyanı*; Mim kemal Öke; *İngiliz Ajanı Binbaşı E. W. C. Noel'in Kürdistan Misyonu-1919*; M. S. Lazarev, *Emperyalizm ve Kürt Sorunu*)

Dikkat edilirse, özellikle eski yüzyıla ve Birinci Dünya Savaşı'na neden olan gelişmelere ağırlık verdik. Tarihi bilmek, bugünü ve geleceği anlamak açısından önemlidir. Bugün ise, gözümüzün önünde cereyan etmektedir. Bu yüzden, 2. Dünya Savaşı sonrasında petrol için yürütülen rekabeti ve savaşları şöyle özetlemek mümkün: İran'daki milli hükümet başkanı Musaddık, 1950'lerde petroleri millileştirince, ABD tarafından devrildi. Mısır lideri Cemal Abdülnasır, İngiliz denetimindeki Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğinde, Batılı ülkelerin üçlüsü (İngiltere-Fransa-İsrail) 1956'da bölgeye askeri saldırıda

bulundu. 1960 ile 1970 yılları arasında Arap ulusalcıları (Mısır'da Nasırcılık, Cezayir'de Bin Bela ve Bumedyen politikası, Suriye ve Irak'a Baasçılık, Libya'da Kaddafi siyaseti) ile Petro-dolar şeyhleri (Suudi Arabistan, Kuveyt, Umman, Ürdün, vs) arasındaki kavganın (sözgelimi Yemen'de Mısır-Suudi kapışması) ön kısmında ilericilik-gericilik, milliyetçilik-krallık mücadelesi görünüyordu. Fakat perde arkasında işbirlikçi Arap kralların, Batı'nın bölgedeki petrol ve jeopolitik çıkarlarını korumak yatıyordu. Çünkü Arap ulusalcıları, millileştirme ve kamulaştırma politikalarıyla, ülkenin petrol servetini yabancılara peşkeş çekmek istemiyorlardı.

1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında, İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarında çekilmesi ve bir Filistin devletinin kurulmasını sağlayabilmek amacıyla, petrol üreten Arap ülkeleri ürünlerini satmama kararı aldı. Petrol boykotu, dünyayı sarstı. 1975'te Petrol Üreten Ülkeler (OPEC) örgütünün Viyana'daki merkezi, "Çakal Carlos" lakaplı dönemin radikal militanı ünlü İlich Ramirez Sanchez tarafından basıldı. Aynı yıl Lübnan'da çıkan ve uzun süren iç savaşta Petro-doların önemli teşviki, kışkırtıcı rolü büyük rolü olmuştu.

1979'da İran İslam Cumhuriyeti kurulunca, devrik Şah yönetiminin Batılılara, özellikle ABD'ye peşkeş çektiği petrol imtiyazlarını iptal etti. Bu nedenle, "İran devrim ihraç ediyor; Şiilik mezhebini yayıyor" bahanesiyle Irak ile Körfez'deki Arap ülkelerini korkutarak seferber eden ABD, tam sekiz yıl süren (1980-88) İran-İrak Savaşı'nın arkasındaki görünmez el oldu. ABD ile Körfez ülkeleri, bu savaşta Irak'a bol miktarda silah ve dolar yardımı yaptılar. İki taraftan 1 milyon insan hayatını kaybetti ve yaklaşık 1 trilyon dolar masraf oldu. Sonuçta İran'ın manevi lideri Humeyni, "zehirli şerbeti içiyorum" diyerek, Saddam ile savaşını sonlandırma anlaşmasını onayladı.

Petrol paylaşım kavgasının bilinen anlamdaki son somut örneği şöyle yaşandı: 1990'de Irak lideri Saddam Hüseyin, petrol kuyularını kullanma hakkı konusunda anlaşmazlığa düştüğü Kuveyt'i işgal etti. Batılı ülkeler ile bazı Arap yönetimleri (Suriye, S. Arabistan, Körfez şeyhlikleri, Mısır, vs), Saddam ordusunu çıkarmak üzere savaşa giriştiler. 1991'de Saddam yenildi; Kürtler ve Şiiler ayaklandı. Vahşice bastırılan ayaklanma nedeniyle, ülkenin kuzeyi (Kürdistan) ile güneyine (Necef'ten Basra'ya kadar) kadar uzanan bölgede askeri uçuşlar yasaklandı. Bununla yetinmeyen Batılı müttefikler (özellikle ABD ile İngiltere), 2003 yılında Irak'ı toptan işgal ettiler; Saddam yönetimini devirdiler. Saddam yönetiminde Irak'ta petrol işleri alan Fransız, Alman, Rus ve Çin şirketlerinin tümü ABD'nin hışmına uğrayıp saf dışı kaldı.

Bu arada petrol ve Kürtlerin konumuna ilişkin bir parantez açalım: Kürt hareketinin tarihi lideri Molla Mustafa Barzani'nin Irak iktidarlarıyla uzlaşmazlığının çerçevesi "özerk yönetimin kapsamı ve sınırları" gibi görünse de özünde petrol paylaşımı meselesiydi. 1958, 1970 ve 1974-75 ve 1990 ile 2000'li yıllarda, sorun gelip Kerkük konusunda düğümleniyordu. "Kerkük Kürdistan'ın kalbidir" sloganının altında yatan ana neden, buradaki zengin petrol kaynaklarının bölüşümüydü. Irak yönetimi, Kerkük ile Musul'u Kürtler

ve Türkmenlerden boşaltarak, yerine güneydeki Arap aşiretlerini yerleştirmiş; böylece emrivaki bir durum yaratılmıştı. Özellikle devrik lider Saddam Hüseyin, muktedir olduğu dönemlerde Kürt nüfusunu azaltıp asimile etmek, Arap aşiretleri (hatta Fas ve Filistin'den getirttiği köylüleri) burada ikamet ettirmek suretiyle petrolün güvenliğini sağlamış olmakla kalmamış; bölgeyi tümüyle Araplaştırarak asimilasyon politikalarını hayata geçirmişti. 2003 yılında ABD Irak'ı işgal edince, öncelikle merkezkaç politikaları izledi; böylece İran ve Irak gibi ülkelerdeki muhalifler (Irak'ta Kürtler ve Şiiler ile İran'da Azeriler, Kürtler, Beluciler ve Huzistan Arapları) aracılığıyla bölge devletlerini parçalamayı hedefledi. Ancak Irak'ı tümüyle askeri, siyasi ve ekonomik denetimine alan ABD; merkezkaç güçlerin petrol ve diğer enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda sorunlu olabileceğini, bunun uluslar arası petrol ve ticaret tekellerine zarar verebileceğini düşündü. Dolayısıyla yeniden merkezi hükümetleri (Türkiye ve Irak) desteklemeyi esas oldu. Böylece petrol üretimi, merkezi devlet aracılığıyla Batılı şirketlere gidebilecekti. ABD, Irak Anayasası'nın 140. maddesini (Kerkük'te nüfus sayımı, referandum ve özerk yönetimi öngören) uygulamasını sürekli erteledi. İran, Suriye, Türkiye ve Irak yönetimlerinin itirazları üzerine, Kerkük'e "özel statü" tanımayı ara formül olarak benimsedi. Netice olarak Kürdistan Federal Yönetimi, Irak petrol gelirinin %17'sini almakla yetinmiş oldu.

2011 yılında; ABD ve Batı'nın Çin ve Rusya ile olan rekabeti, Afrika'nın iki ülkesinde kendisini gösterdi: Batı'nın baskısı ve müdahalesi (bu arada İslamcı rejimin baskıcı, soykırımcı politikaları yüzünden) sonucunda Sudan bölündü; petrol bölgelerinin bir kısmı, merkezi hükümetin elinden çıktı. Kaddafi'nin despot yönetimine karşı başkaldıran Libya halkının içine düştüğü kaotik ve trajik durumu fırsat bilen Fransa ile İngiltere ve daha sonra NATO, Libya'yı aylarca bombaladılar. Kaddafi devrildi; yeni yönetim, petrol imtiyazlarını Batı'ya haraç mezat vermeyi taahhüt etti.

Su Masalı veya Suyun Hikâyesi

Antropolog Karl Wittfogel; Dicle-Fırat, Nil ve İndus nehir havzalarını "su medeniyetleri" diye tanımlar. Aynı zamanda bu "şark despotizmi"nin temelinde, bu havzalardaki (hidrolik topluluklar) toplumsal organizasyonun merkezîyetçiliğini bulur. Çünkü büyük ırmakların işletmesi, ancak ve ancak merkezi bir idare ile mümkün olabilirmiş. Düşünün ki Nil, tam 9 Afrika ülkesinden; Fırat ise Türkiye, Suriye, Irak ve İran topraklarını aşip geçiyor.

"Su Politikası" kavramı, ilk kez Amerikalı öğretim görevlisi John Waterbury tarafından, ortaya atıldı. (*Hydropolitics of the Nil Valley*-Nil Vadisinin Su Politikası isimli kitap, Syracuse University, 1978-79)

O tarihten beri su politikası, dünyanın gündeminden hiç düşmüyor. Ortadoğu'ya ilişkin bilinen anlamda bir su politikası var mı?

Suya küresel/evrensel ölçekte bakıp strateji geliştirebilen Ortadoğu merkezli bir politika, kamuoyunca bilinmiyor. Fakat Birleşmiş Milletler, konuyla farklı bir açıdan ilgileniyor: 1977 Mar del Plata’da düzenlenen BM Su Konferansı’ndaki sonuçlardan biri şöyleydi: İnsanlar, (kirli) su kaynaklı 30 çeşit hastalığa maruz kalıyor. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise, 1986 tarihli bir raporunda kirli su nedeniyle günde 27 bin kişinin öldüğünü belirtmiş. Bu sayı, 2000 yılında 2.2 milyona yükselmiş. Dünya Bankası verilerine bakılırsa, kirli suların %95’i doğrudan nehir veya diğer su kaynaklarına boşaltılıyor. Gelişmekte olan ülkelerdeki hastalıkların %80’nin nedeni kirli sudur. Keza, su kıtlığı, birçok sağlık sorununa yol açıyor.

2005 yılı rakamlarıyla, Türkiye’nin toplam 3280 belediyesinin sadece 225inde arıtma sistemi vardı.

Dünyada su sorunları ve politikalarıyla yakından ilgilenen bir kuruluş var: Stockholm Uluslararası Su Enstitüsü (Stockholm International Water Institute-SIWI). Kuruluş, Nisan 2010’da, 8 uzmanın katılımıyla düzenlediği seminerde şu saptamalara yer verildi:

“Sınır aşan sular; yaşam kalitesi, yaşanabilir çevre ve entegrasyon ortamı yaratması bakımından önemlidir. Yeter ki iyi bir su politikası bulunsun; işletme ve yönetme sorunları asgariye indirebilirsin; su konusunda yeni plan ve projeler geliştirilebilirsin. Su, enerji bağlantısıyla birlikte ele alınabilirsin. İyi bir su politikası, yoksulluğu azaltabilir. Kalkınma fırsatları ile sınır aşan suları işletme ve elektrik üretme arasında sıkı bağlantılar kurulmalıdır. Hidroelektrik enerjisi ve su, Ortadoğu’da kalkınmayı tetikleyebilir; sanayileşmenin yolunu açar. Nüfus artışı ve ekonomik gelişme, elektriğe olan gereksinimi artırır. Fazla talep, yeni su kaynaklarına ulaşmayı elzem kılar.

Bölgenin su kaynaklarının tarıma yoğunlaştırılması, enerji israfı anlamına gelir. Çünkü tarımda kullanılan elektrik maliyeti ile üründen elde edilen kazanç arasındaki dengede, masraf hanesi daha kabarıktır. Bu yüzden başarılı ülkeler, ekonomilerini elverdiğince çeşitlendiriyorlar. Suyu tarımda heba etmek yerine daha kaliteli ve değerli şeylerde kullanıyorlar.

Sınır aşan akarsularda paylaşımında, havza sisteminin kullanılması en etkin yoldur. Bölge ülkeleri, uygun su politikası ve paylaşımı sayesinde işbirliği yaparak, ortak projeler üretebilirler. Böylece kalkınma ve gelişmişlikten doğan problemlerin önüne geçebilirler. Birbiriyle bağlantılı entegre projeler gerçekleşmesi, aynı zamanda bölge istikrarı açısından elzemdir. Keza, küçük ekonomiler ile kapalı ekonomileri piyasaya açar; büyümelerinin yolunu düzenler.

Hidroelektrik santralleri, sel felaketlerinin önünü alma ve sulama düzleminde çok amaçlı kullanılırsa, kazançlı bir yatırım sayılabilir. İyi bir hidroelektrik politikası; bütçeye katkı yapar ve döviz kazandırır. Akaryakıt ithalatını ve çevre kirlenmesini asgariye indirir.”

Öte yandan, **World Water Week** (Dünya Su Haftası) 2009 yılı raporlarına göre; Güç/enerji kaynağı olarak kullanılmayan sular, hem eksilir hem de riskli

olabilirler. Keza elektriğin tarımda kullanılması, maliyet fiyatlarını etkiliyor. Elektrik ve su ile nitelikli sağlık hizmetleri arasında sıkı bir ilinti vardır.

Yukarıdaki saptamalar, esas olarak suyu ve enerjiyi serbest piyasa perspektifiyle; sırf kalkınmacı bir anlayışla ele aldığından; birçok olumsuzluk, eksiklik ve probleme yol açabilecek önerilerdir.

Çevreyi, doğayı ve toplumu korumayı esas olan alternatif bakış açısına göre; su doğanın bir nimetidir. Kimsenin özel mülkü olamayacak ve piyasada meta diye satılamayacak kadar kolektif (toplumsal) bir tüketim kaynağıdır. Su kaynaklarının merkezi sisteme bağlanması yanlıştır. Suyun özelleştirilmesindeki başat amaç kârdır, kazançtır. Bu ise rekabete, çekişme ve çatışmaya; daha önemlisi doğanın tahribatına yol açar. Oysa yerel düzeydeki ortaklıklar ve kolektif işletmeler temelinde kullanılacak su ve enerji kaynakları hem yarar getirir hem umut verir. Hindistan'da sömürgecilik döneminde denenen suyun merkezden yönetimi ve pazarlanması, halka büyük zarar vermişti. Dünya Bankası, baraj kredileri vererek su havzalarının önünü kesmek suretiyle, su kaynaklarını mahvetmiştir. Bu yüzden tarımla uğraşanlar su kullanımı ve işletmesinde yerel-doğal sisteme dönünce, kapitalist şirketlerce mahvedilen kaynakların yeniden canlandığı görülmüştür. Su, halklar ve toplumlar açısından manevi boyutu yüksek bir başka hayat sunar. Zira suyun ruhsal ve manevi bir boyutu her zaman vardır. Yaşam boyu kolektif mülkiyeti bahşeder. Dolayısıyla suyu, piyasa metası olarak ve işletenleri oyuncu biçiminde ele almak tümüyle ahlaksızlıktır.

Bu önerilerin teori ve pratikteki tezleri, Hindistanlı çevreci aydın Vandana Shiva tarafından kaleme alınmıştır. (*Water Wars: Privatization, Pollution, and Profit-Su Savaşları: Özelleştirme, Kirlenme ve Kar-yıl 2002*)

Eski Yunan filozofu Aristoteles, ekonomi-siyaset denkleminde, şu önemli kuralı belirlemesini bilmişti: Ekonomi kesinlikle politikaya tâbi olmalı ama aynı zamanda politika da bir dizi değere, fikre ve ideale dayanmalıdır. Çünkü politika, iyi yaşamın ve ortak iyiliğin hizmetinde olmalı. Buradaki “ortak iyilik” yukarıda sözü edilen kolektif bir kaynak olması gereken suyun politika ve ekonomiye göre değil; ekonomi-politiğin suyun doğal bir kaynak olmasına göre belirlenmesi demektir.

HES (Hidroelektrik Santralleri) inşaatlarına karşı çıkmamızın esas nedeni bu vahşi özelleştirmeci, mülkiyetçi ve sömürücü mantıktır. Bizi bırakın; siyasi ve ideolojik bakımdan devletin en fazla etkisinde kalmış Doğu Karadeniz ve Erzurum-Bayburt-İspir bölgelerindeki halkın kitlesel biçimde HES inşaatlarını protesto etmeleri, bu açıdan son derece ibret verici olmalıdır. Çünkü HES'ler adeta köylülerin evlerini başlarına yıkıyor; doğal ortamlarını yaşanmaz hale getiriyor. HES ihalesi alan şirketler; Türkiye'nin akarsu kaynaklarını feodal ağa gibi mülkiyetlerine geçirmekle, post-modern bir ağalık sistemi ikame etmekte.

Bu noktada; özerklik, özyönetim, yerinden yönetim gibi halkların yaşam tarzlarını ilgilendiren konularda kendi geleceklerine karar verme yönteminin

önemi ortaya çıkmaktadır. Türkiye ve Suriye'deki Kürtlerin, özerklik ve yerinden yönetimde ısrarlı olmalarının bir nedeni de budur.

Sözgelimi sınır aşan Fırat ve Dicle nehirlerinin paylaşımına bölgede yaşayanların kendileri karar verebilirse, bunun üç ana yararı olacaktır: 1) Sınırın öte yakasındaki akraba ve kardeşleriyle daha iyi anlaşabilecekler; 2) çatışmaların önünü almış olacaklar; 3) merkezi yönetimlerin keyfi biçimde veya derin politikalar (asimilasyon, yerel kültürü imha ve talan, barajları bahane ederek insanları doğdukları ortamdan koparıp bir bakıma sürgün etme) doğrultusunda doğayı, çevreyi ve toplumu tahrip etmesinin önüne geçebilecekler.

Su ve Enerji Savaşları

Su, petrol ve enerji konusunda 2025-2050 yılını öngöreceğ biçimde yapılan araştırmalar, her iki maddenin çeşitli nedenlerle ihtiyaca cevap vermeyeceğini gösteriyor. Petrol yenilenebilir bir kaynak değildir, günün birinde tükenecektir. Su tükenmeyecektir ama artan ihtiyacı karşılamayacaktır.

İncelemeler doğrultusunda şu tür tahminler yürütülüyor: Nüfus çoğalıp su kaynakları aynı kaldıkça, su kıtlığı baş gösterecektir. Kişi başına su tüketimi, giderek azalacak; yılda 1000 metreküp olacaktır. 1990 yılında su sıkıntısı çeken ülke sayısı, bugün 30'a yükselmiş. Bunun 18'i Ortadoğu ve K. Afrika ülkesidir. Su kıtlığı, bu haliyle 750 bin iş alanının sona ermesine yol açabilir.

Ortadoğu, su kaynaklarına ulaşmada (yılda 804 metreküp) dünyada birincidir. Yenilenebilir kaynakların %75'i bu bölgede tüketiliyor. Tarım alanları için suyun %80i harcanıyor. Körfez ülkeleri, çok pahalı sistemlerle (bir zamanlar buzdağlarını getirmek, şimdilerde deniz sularının tuzlarını alarak kullanma gibi) tarım alanlarını sulayabiliyor. Üstelik elde edilen tarım ürünlerinin satışı, neredeyse maliyeti kurtaramıyor. Dünyanın 120 ülkesinde 11 bin suyu tuzdan arındırma tesisi yapılmış. Bunun %60'ı Arabistan ve Körfez bölgesindedir. Aynı ülkeler yer altı ve kuyu sularının hemen tamamını kullanmaktalar. Suudi Arabistan kuyu yer altı sularının tamamına ulaşmış; Kuveyt ise kapasiteyi %200'e çıkartarak, mirasyedi gibi kuyu sularını sarf etmiştir.

Bu durumda genel eğilim, alternatif yenilenebilir enerji alanlarına yönelmektir. Enerji, iş yapabilme kabiliyeti olarak tanımlanır. Endüstriyel anlamda, insanlığın huzur ve refahı için hizmet veren her enerji türü, mühendislik ilgi alanına girer. Yenilenebilir enerji şunlardan elde edilir: Güneş, rüzgâr, dalga, biyokütle, jeotermal, hidrolik ve hidrojen enerjisi.

Ortadoğu'daki sınırlı su kaynakları; ister istemez bölge ülkelerinin belli enerji türüne ihtiyaç duymalarına yol açacaktır. Öngörülebilir gelecekte, petrol zengini ülkeler, termal enerjiye yönelecekler. İran ile Irak yakıt ithalatı için hidrolik sisteme geçecekler. Mısır, güneş ve rüzgâr enerjisine ağırlık verecek. Bölgede kömüre ihtiyaç yok gibi görünüyor. Bu amaçla, Akdeniz sahilinde yer alan

ülkelerin güç ve enerji havuzu oluşturmak için ortak projeler gerçekleştirilmesi tavsiye edilmektedir.

Temel soru şudur: Petrol, su ve enerji için Mezopotamya ve en geniş anlamıyla Ortadoğu'da savaşlar olabilir mi? Yanıt hem evet, hem hayır olarak verilebilir.

Somut duruma bakalım: Dünyada enerji ihtiyacı yılda %4-5 oranında artmaktadır. İhtiyacı karşılayabilecek fosil yakıtı rezervi hızla tükenmektedir. Dünya genelinde kanıtlanmış ham petrol rezervi yaklaşık 1.1 trilyon varilin 740 milyarı (%65i) Ortadoğu'da bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak, aritmetiksel bir hesaplama dünyanın farklı ülkeleri, 40-50 yıl daha Ortadoğu rezervlerine muhtaç olacaklar. Yeterli alternatifi bulunmadığından, kavga kıyamet petrol konusunda çıkmaktadır. Petrol kaynaklarını ele geçirmek, hegemonya yarışında rakip büyük devletleri (ABD'nin Çin ile Rusya'nın önünü kesmek için giriştiği her hareket böyledir.) tasfiye etmeye yönelik askeri-ekonomik bir saldırı anlamını taşıyor.

Kanada merkezli muhalif Global Research isimli web sitesinde yayınlanan William Engdahl imzalı makale, NATO'nun Libya'ya saldırısının ana amacını şöyle açıklıyordu: “ABD, Libya'daki Çin'i kontrol altına almak için ülkeye müdahale etti. Çünkü Çin firmaları, Libya petrolünden büyük pay alıyorlardı. Enerji ve hammadde işleriyle uğraşan Çinli şirketlerin Afrika'daki faaliyetleri, ABD'yi alarma geçiren başat nedendir. Uzmanlara göre, gelecekte dünyanın en büyük ekonomik devi olma potansiyeline sahip olan Çin'in bu gidişatından kaygılanan Amerika, Afrika ve Arap Yarımadasını kontrol etmeye çalışıyor. Bu kaygıyı perçinleyen şey ise, Savunma bakanlığı Pentagon'un Ağustos 2011'de Amerikan Kongresi'ne Çin'in askeri gücüyle ilgili sunduğu rapordur.” (Çin ile ABD'nin Afrika'daki Enerji İlişkileri ve Rekabetine ilişkin ayrıntılı verileri, Chietigj Bajpae imzasıyla sendika.org sitesinde yayınlanan 23 Ekim 20025 tarihli makalede bulmak mümkün)

Kanadalı ünlü muhalif iktisatçı Michel Chossudovsky (Ottawa Üniversitesi'nde profesör ve Küreselleşme Üzerine Araştırma Merkezi'nde editör), “Avrasya'da Yeni soğuk Savaş” başlıklı yazısında enerji ve boru hatlarını inceleyerek şu özet sonuca varıyor: “1997 yılında Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova arasında kurulan (GUAM) teşkilatı, ABD destekli bir ekonomik ve askeri pakt gibidir. Haziran 2008'de Batum'da gerçekleşen GUAM zirvesinin amacı, Rusya'nın önünü kesmek ve enerji hatlarını baltalamaktı. 1 Temmuz 2008'de düzenlenen ABD-GUAM zirvesinin hemen ardından ABD-Gürcistan savaş tatbikatlarının yapılması manidardır. Rusya, bu gözdağı manevralarına Kuzey Kafkasya'da askeri manevralarıyla cevap verdi. GUAM-NATO zirvesinin diğer bir amacı, Rusya'nın enerji hatlarının geçtiği arazileri bir kenara bırakarak, Ortaasya'dan başlayan enerji hatlarını Odessa aracılığıyla Avrupa'ya ulaştırmak idi. Böylece bölgede Boru Hattı Jeopolitiği'nin ana hatları çizilmiş oldu. Not edilmelidir ki; ABD'nin biricik hedefi, Rusya'nın Dostluk Boru Hattı ismini verdiği enerji nakil hattını şebekesini zayıflatmak ve istikrarsızlaştırmaktır.

Boru Hattı Jeopolitiğinin bir ayağı da İsrail olacaktı. İsrail, Bakü-Ceyhan Petrol hattının Akdeniz sahilinden uzanarak önce Lübnan ve kendi topraklarından geçmek suretiyle, Kızıldeniz'e aktarılmasına gayret etmekteydi. Bu amaçla İsrail ile Gürcistan ve Azerbaycan arasında askeri işbirliği anlaşmaları bile imzalanmıştı. 2006 yılında İsrail'in Hizbullah'ı bahane ederek Lübnan'ı adeta yerle bir etmesinin esas gayesi de buydu. Oradaki direngen güçler çökertilseydi (ve tecrit durumundaki Suriye iyice pasifize edilebilseydi), Ceyhan'daki Hazar petrolü Kızıldeniz'deki Eilat Limanı'na kadar uzatılmış olacaktı." (Ayrıntılar için aynı zatin yazdığı *The War on Lebanon and Battle for Oil*-Lübnan'a Karşı Savaş ve petrol İçin Kavga başlıklı ve 26 Temmuz 2006 tarihli makaleyi okuyunuz).

Buradan Türkiye'nin rolüne geliyoruz. Türkiye'nin aracı/taşeron/bekçi rolü, çok eskiden çizilmişti zaten: Soğuk Savaş döneminin CIA strateji uzmanı Wohlstetter, 1985 yılında su ile petrolün stratejik önem taşıdığı Körfez bölgesi hakkında aşağıdaki yaşamsal tespitleri yapmıştı: "Körfez'de yangın var. Türkiye'nin Doğu Anadolu (Kürdistan), bölgenin en müsait itfaiye merkezi olabilir. Körfez'de sürprizlerle karşılaşmamak için, elverdiğince NATO kılıfı altında Türkiye'ye bu bölgede misyon biçmek/yüklemek gerekir. Türk Ordusu ya bizzat kendisi yahut Çevik Kuvvet yanında görev yapabilir..."

Özetle Amerika'nın İpek Yolu Stratejisi, Trans-Avrasya Enerji hatlarının güvenliğini sağlamaya yöneliktir. İpek Yolu Stratejisi, soğuk savaş sonrası dönemde ABD dış politikasının sorunu bir yapı taşıdır. Atom Enerjisi uzmanı Prof. Dr. Tolga Yarman'ın ifadesiyle, "Türkiye, çeşit çeşit enerji kervanlarının geçeceği yeni bir İpek Yolu'nun üzerinde durduğuna göre" çatışmanın göbeğinde sayılır. Sorunlar yumağıyla karşı karşıya kalmış bir Türkiye'ye, Prof. Yarman; enerji hatları yerine şunları öneriyor: "Güçlü olmanın ön koşulu, istikrarlı ve sosyal eşitsizliklerden arındırılmış bir Türkiye inşa etmektir. Kirli enerji yerine giderek stratejik önem kazanan Doğu'daki su gizilimizi (potansiyelimizi) ve zenginliğimizi kullanmalıyız. Güneş enerjisi ve temiz hidrojen enerjisi üretmeye ağırlık vermeliyiz. Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğal gaz değil; hazır elektriğin aktarımına kafa yormalıyız." (T. Yarman, *Türkiye: Enerji İpek Yolu*, 20 Eylül 2008)

Diploması uzmanı gazeteci Murat Yetkin, aynı konuda şunları yazmıştı: "Türkiye, enerji rotaları üzerindeki coğrafi kozunu stratejik bir siyaset kozuna dönüştürmek istiyor." Makalede ayrıca, Türkiye'nin Nabucco ve benzeri enerji hatlarını ele alırken, ilgili çevrelerle PKK ve Kürt meselesini halletmeye (olumsuz anlamda bitirme, kurban etme-F.B.) yönelik pazarlıklara girdiği de anlatıyordu. (M: Yetkin, "*Enerji Savaşları bölgeyi Geriyor*", 8 Şubat 2007 tarihli *Radikal* gazetesi)

Fosil yakıtların (petrol ve türevleri) kullanımı, dünya sıcaklık ortalamasını yükseltmekte; böylece sera etkisi yaratarak sel, fırtına türünden doğal afetlerin artmasına yol açabilmektedir. Bilimsel tespitlere göre; 1 santigrat derecelik hava sıcaklığı, sulamada ortalama %10 oranında bir fazlalığa yol açabiliyor. FAO

(Dünya Gıda Örgütü) verilerine bakılırsa, bölgedeki iklim değişikliği su havzalarında Gayrisafi Milli Hasıla'nın (GSMH) %1.9 oranında, yüksek değişim (kuraklık-aşırı sıcaklık) ise, GSMH'nin %3.5 oranında azalmasına yol açmaktadır.

Suya gelince; bu, maddi ve doğal bir kaynaktır. Kolektif bir servettir. Su, barış ve dostluk amacıyla kullanılabilmesi gibi, çatışma ve savaş için de kullanılabilir. Suyu bir silah ve baskı aracı yapan şey, jeopolitik denilen kavramdır. Jeopolitik, zamana ve yerine göre değişkenlik arzeder. Bölgesel ve küresel ölçekteki siyasi ve askeri gelişmelere sıkı sıkıya ilintilidir. Son derece değişken olan, etki ve tepkilere bağlı olarak kapsamı değişebilir; küçülebilir veya büyüyebilir. Özetle jeopolitika, zaman ve mekânla irtibatlı biçimde gelişebilen stratejik bir süreçtir. Bu yüzden jeopolitika, taktik ve mekâna bağlı su etkenini önce su sorununa dönüştürür. Böylece "Su Politik" denen nitelikli ve soyut bir algı, duruma göre barış ve savaş alanında uygulanabilir.

Mezopotamya'da su kavgaları, 19. yüzyılda hız kazanmıştı. 20. yüzyılda ise su sorununun dört önemli boyutu vardı: 1) **Ulusal ölçekli zaaf** (etnik, inançsal ve ekonomik krizler yüzünden çıkan çatışmalar. Sözgelimi Türkiye'deki Kürt ve Alevi meselesi, Irak'ta Kürt, Şii ve Sünni sorunu. Buna ulus-devletin yumuşak karnı bile denilebilir. 2) **Bölgesel boyut**: Şatt-ül Arap sularının paylaşımı nedeniyle İran ile Irak arasında çıkan 1980-88 tarihli savaş; Türkiye ile Suriye arasındaki Fırat suyu çekişmesi, Mısır ile Etiyopya arasında anlaşmazlığa yol açan Nil suları gibi. 3) **Arap-İsrail** arasında öteden beri yaşanan su kavgası. 4) **Büyük devletlerin** jeopolitik ve jeostratejik nedenlerle yol açtıkları çekişme ve çatışmalar.

Amerikan istihbarat kaynakları, 1908'lerin ortasında, "su kıtlığı yüzünden dünyada savaşın patlak vereceği 10 hayati bölge" saptamıştı. Bunların çoğu, Ortadoğu ülkelerindeydi.

Dünya Bankası Başkan yardımcısı Isamil Serageldin; "20 yüzyılda birçok savaş petrol yüzünden çıktı. Fakat 21. yüzyıl su savaşları çağı olacaktır" diyordu. ABD senatosunun bir raporunda, Orta Asya'nın artan önemi ve istikrarı uğruna "su savaşlarından kaçınmak için yapılması gerekenler" sıralanmıştı. (Avoiding Water Wars: Water Scarcity and Central Asia's Growing Importance for Stability in Afghanistan and Pakistan)

"Su savaşları" tezini ilk ortaya atan kişi ise, ABD dış politikasını etkileyen isimlerden Joyce Starr oldu. 1991 yılında Amerika'da yayınlanan *Foreign Policy* isimli dergide, bu tezin gerekçeleri ayrıntılarıyla yazılıp çizildi. Bu zat, Türkiye'yi muhtemel bir su savaşının içinde görmek istediğinden olacak ki, o tarihte Turgut Özal himayesinde bir su konferansı toplamak istemiş; ancak İsrail-Arap barış görüşmeleri Madrid'de gerçekleşince, etkinlik ertelenmişti.

Amerikalı Starr'ın su savaşı tezi; Anderson, Stoll, Falkenmark, John Bullch gibilerince de desteklenmişti.

Arap dünyasında su savaşları tezini benimseyenlerin başında, Mısır'ın eski devlet başkanı Enver Sedat geliyordu. Sedat, İsrail ile barışı öngören ünlü 1978

tarıhli Camp David Anlaşması'nı imzaladığı sırada şu demeci vermişti: “Ülkem Mısır, su kaynaklarını koruma dışında, bir daha asla savaşa gitmeyecektir. “(BBC, 30 Mayıs 2003 tarihli haber-yorum bülteni)

Ürdün Kralı Hüseyin, “Yahudi Devleti ile biricik savaş nedeni, sadece su paylaşımı sorunu olabilir” demişti. Mısırlı ünlü diplomat ve eski BM Genel Sekreteri Butros Gali de benzer kanıdaydı. Aristokrat niteliğiyle Londra'da gazetecilik yapan İngiltere hayranı Mısır kökenli Adil Derviş, Ortadoğu'da su savaşlarını konu eden bir kitap kaleme almış; “bölgedeki savaşların arkasındaki ana neden, gizli gündemi hep su paylaşımı olagelmıştir” görüşüne yer vermişti. (BBC, 30 Mayıs 2003 tarihli haber-yorum bülteni)

Araplara hak vermemek elde değil; zira 1940'lardan bugüne kadar İsrail ile yapılan savaşların başat nedeni Filistin'in işgali olmakla birlikte; buna yol ačan ana etkenlerden biri de komşu Arap ülkelerindeki (Lübnan'dan doğan El Leytani ırmağı, Suriye'ye ait Golan tepelerinin zengin suları, Yermuk ve Ürdün sınırını oluşturan Batı şeria nehirleri gibi) su kaynaklarının mecralarının değiştirilerek İsrail tarafından gasp edilmesiydi. Eski savunma bakanı ve başbakan Ariel şaron, 1967'de Filistin topraklarını işgal ettiğinde, “ bu savaşın özünde bir su kavgası, su savaşı olduğunu” itiraf etmişti.

Irak ile Suriye arasındaki eski çekişme ve sınırlı çatışmanın arkasında Fırat suyunun paylaşılammaması vardı. şah dönemindeki İran, Dicle ile Fırat'ın birleşip 200 km. sonra Basra'ya döküldüğü alan üzerinde hak iddia edince, bu iş çatışmaya döküldü. İran şahı ile ABD, fırsattan istifade, Kerkük meselesinde direten Molla Mustafa Barzani'yi isyana teşvik ettiler; silah yardımı yaptılar. Ancak iki ülke, 1975'te su konusunda Cezayir'de uzlaşmaya varınca, hem İran hem ABD, Barzani'yi yüzüstü bırakmış; yenilen Kürtlerin bir kısmı silahlarını teslim etmiş, bazıları da Batılı ülkelere sığınmışlardı. Bir Kürt ayaklanması daha, jeopolitik çıkarlara kurban edilmişti.

PKK'nin Suriye'de barınıp destek görmesi nedeniyle Türkiye, 1980 ve 1990'lı yıllarda Fırat suyunu, Suriye'ye karşı bir silah olarak kullandı. Türkiye ve ABD'nin tehditlerine dayanamayan Suriye, PKK lideri Öcalan'ı ülkeden çıkardıktan sonra, Ankara ile şam arasında su meselesi tatlıya bağlandı.

Libya'ya Fransa'nın askeri saldırısının birçok nedeni arasında, su üretim ve dağıtım tekeline sahip bir Fransız şirketinin Libya'daki pazar payının azalmasıydı. Çünkü Kaddafi, çöle yapay nehir projesini hayata geçirmekle, su ticareti tekeline kırmıştı.

Su yüzünden yerel çatışmalar olsa bile, bölgesel ve küresel ölçekte çatışma olmayacağı yönündeki tezlerin temel gerekçesi ise şöyledir: “Su, petrol kadar değerli ve stratejik öneme sahip değildir. Miktarı azalabilir fakat petrol gibi tükenebilir niteliği yoktur. Uluslar arası büyük tekeller, henüz geniş ölçekli su yatırımları yapmıyorlar; suları için hisse ve pay kavgası içinde değiller.” (Jan Selby, *Oil and Water: The Contrasting Anatomies of Resource Conflicts*-Petrol ve Su: Kaynaklar Üzerindeki Çatışmaların Karşıt Anatomileri)

Sonuç babından; su ve yakıt gibi zenginliklerin çatışmalara yol açmaması yani dostça paylaşımı için, özerk yönetimlerin ve yerel iktidarların yeniden inşasında büyük yararlar vardır.